
LŐRINCZ GÁBOR

IDENTITÁSJELÖLŐ ELEMEEK EGY DÉLNYUGAT-SZLOVÁKIAI KISVÁROS OKTATÁSI INTÉZMÉNYEINEK NYELVI TÁJKÉPÉBEN¹

Selye János Egyetem Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék

1. Bevezetés

Egy korábbi tanulmányomban (Lőrincz 2019) azzal a kérdéssel foglalkoztam, hogy hogyan jelen(het)nek meg a kisebbségi-nemzetiségi identitásjelölő elemek egy település nyelvi tájképében, akkor azonban nem részleteztem az oktatási intézmények vizuális nyelvhasználatának idevonatkozó kérdéseit. Jelen dolgozatban arra törekszem, hogy egy erős magyar identitású szlovákiai kisváros magyar óvodájának és magyar tannyelvű általános iskolájának nyelvi tájképében megvizsgáljam az identitásjelölő elemeket. A nyelvi tájkép fogalmát ebben a tanulmányban is tágabban értelmezem, ezért a feliratok nyelvén kívül azok elhelyezkedését, színét, a kontextusukat adó szimbólumok rendszerét stb. is figyelembe veszem. Ezen belül a kép-szöveg kapcsolatokat különálló kommunikátumokként értelmezem, hiszen a két vizuális médium találkozásakor keletkező többletinformáció szinte mindig túlmutat a szöveg és kép üzenetének összegén.

2. Elméleti alapvetés

A nyelvitájkép-kutatás interdiszciplináris vizsgálati terület: kapcsolatban áll a pszichológiával, közgazdaságtannal, tájépítészettel, kommunikációtudománnyal, szociológiával, oktatással (vö. Gorter 2017, 38), szociolingvisztikával, folklorisztikával, történeti névtannal, szemiotikával, jog-, földrajz- és történet-tudománnyal (vö. Bartha–Laihonen–Szabó 2013: 13), valamint az urbanisztikával, antropológiával, politika- és államtudománnyal, nyelvpolitikával stb. (vö. Van Mensel – Vandenbroucke – Blackwood 2016: 423). A nyelvitájkép-kutatás egynyelvű környezetben is fontos, a kérdéskör vizsgálata során azonban célravezetőbb a többnyelvűség, illetve a nyelvek kapcsolatainak és konfliktusainak vizsgálata (vö. Gorter 2013: 193). A szóban forgó terület többek között azért is érdekes,

¹ A tanulmány a Visegrad Scholarship Program anyagi támogatásával készült az #52010823 számú szerződés keretén belül. / This paper was written within the confines in Visegrad Scholarship Program, Project n.: #52010823.

mert információkat szolgáltat(hat) a hivatalos nyelvpolitika fentről lefelé irányuló jelhasználatának (pl. az utcanevek és az oktatási intézmények megnevezései) és az egyének által alulról felfelé alkalmazott névadási elveknek (üzletek elnevezései, utcai plakátok) a különbségeiről, kölcsönhatásáról (vö. Cenoz–Gorter 2006: 68).

Mivel a kutatók érdeklődési köre nagyon szerteágazó, ezért a nyelvi tájképnek sokszor csak egy-egy kisebb szeletét vizsgálják tüzetesebben. A kutatott részterületek közül Tódor (vö. 2019: 16) többek között megemlíti a nyelvi tájkép virtuális térben megjelenő vonatkozásait hangsúlyozó *cyberscape*-et (pl. Ivkovic–Lotherington 2009), a falfirkákat elemző *graffscape*-et (pl. Rozenholz 2010), a falvak vizuális nyelvhasználatát feltáró *ruralscape*-et (pl. Banda–Jimaima 2015), a városok nyelvi tájképével foglalkozó *cityscape*-et (pl. Muth 2016), a nyelvi tájképben megjelenő különböző ejtéváltozatokat és hangzássémákat kutató *soundscape*-et (pl. Pappenhagen–Scarvaglieri–Redder 2016), a fontosabb utcák vizualitását vizsgáló *streetscape*-et (pl. Rose–Redwood–Alderman–Azaryahu 2018), valamint a témánk szempontjából legfontosabbat, az iskolák nyelviségére és vizualitására összpontosító *schoolscape*-et (pl. Brown 2012; Gorter 2018).

A továbbiakban vegyük szemügyre, mit is nevezünk iskolai nyelvi tájképnek: „Az iskolai nyelvi tájkép (»schoolscape«) a vizuális nyelvhasználat sajátos tere, és mindazon vizuális nyelvi megnyilvánulások összességét jelöli (hirdetőtábla, tábló, táblakép, szemléltető eszközök, multimédia stb.), amelyek ezen tér kommunikációs elvárásait, igényeit szolgálják” (Tódor 2014: 41). Brown (2012: 282) szerint ennek a jelenségegyüttesnek a vizsgálata azért fontos, mert az iskola minden esetben a hivatalos nyelvi ideológiák megnyilvánulásának speciális helyszíne. Szabó kutatásai (vö. 2015: 47) például azt mutatják, hogy a budapesti állami és magániskolákban a nemzettudattal kapcsolatos nyelvi és kulturális ideológiák eltérő módon vizualizálódnak: az előbbieken inkább a fentről lefelé ható homogenizációs törekvés, az utóbbiakban ellenben az egyediség és kreativitás támogatása figyelhető meg. Egy hasonló vizsgálat rámutatott arra is, hogy a standardizmus ideológiája – vagyis, hogy a standard az egyedül jó, helyes, követendő és tanítandó nyelvváltozat (vö. Lanstyák 2017) – nemcsak az anyanyelv-, hanem az idegennyelv-oktatásban is érvényesül, mivel a gyerekeknek a szóban forgó iskolákban (de Európában általánosságban is) elsősorban brit angolt kell tanulniuk (vö. Laihonon–Szabó 2017: 131–132). A standardizmus a kisebbségben élő magyar közösségek számára különösen kedvezőtlen, mert az ő nyelvhasználatukban természetes módon jelennek meg pl. olyan kontaktusjelenségek, amelyek a sztenderd nézőpontjából elítélendőek. Ez természetesen az iskolában is gondot okoz, hiszen a tanárképzésben sok helyen sajnos még mindig nem fordítanak megfelelő figyelmet a nyelvi heterogenitás oktatási vonatkozásaira. A különböző nyelvi (és nem nyelvi) tévhitek iskolai nyelvi tájképben való megjelenését a tankönyvek többsége is nagyban elősegíti, hiszen a standardizmus mellett megjelenik bennük pl. az instrumentalizmus (mely szerint a nyelv külsődleges használati eszköz) vagy a varietizmus (amely a nyelvet jól elhatárolható, „dologszerű” nyelvváltozatokból állónak tételezi) ideológiája is (vö. Domonkosi 2016; Lőrincz 2020a; Ludányi–Domonkosi 2021: 59). A nem

nyelvi jellegű ideológiák is realizálódhatnak nyelvi viszonyrendszerben, hiszen például a kisebbségek körében oktatott többségi nyelv reprezentációja az oktatási intézmények vizuális jelhasználatában szinte mindig sokkal magasabb, mint az idegen nyelveké (vö. Biró 2016: 119–120). A többségi nyelvről kisebbségi nyelvre fordított tankönyvekben megjelenhetnek továbbá nyelvi problémák is, hiszen bennük következetlen lehet pl. a tulajdonnevek anyanyelvi, többségi nyelvi, illetve különböző idegen nyelvi alakjainak használata (vö. Lőrincz 2020b).

A fentiek mellett érdemes kiemelni a nyelvitájkép-kutatás és az iskola kapcsolatának egy más szempontú megközelítését is, hiszen a szóban forgó vizsgálati terület oktatási segédletként is felhasználható, pl. a társadalmi, kulturális és nyelvi diverzitás elfogadtatása során (vö. pl. Hancock 2012), vagy az idegennyelv-tanításban (vö. pl. Chesnut–Lee–Schulte 2013). A kétnyelvű feliratok kapcsán többek között a kisebbségi és többségi nyelvek térbeli viszonyára (azaz hogy melyik van felül és alul, ha pedig egymás mellett helyezkednek el, akkor melyik található bal, és melyik a jobb oldalon) érdemes felhívni a tanulók figyelmét, de a tanár akár arra is rámutathat, hogy kép és szöveg viszonya nem mindig azonos a kettő összegével, hiszen találkozásukkor többlettartalom is kialakulhat – gondoljunk csak pl. a különböző mémekre (vö. pl. Istók–Lőrincz 2020: 89–90).

Az iskolai nyelvi tájkép átmenetet képez a nyilvános és privát terek között, hiszen pl. az egyes intézmények külső és belső tereiben található jelek célja és jellege nagyon eltérő lehet (vö. Kolečáni 2020: 61). Ebből az is következik, hogy szembeállítható egymással az ún. alulról felfelé (bottom-up), illetve a felülről lefelé (top-down) építkező szemléletmód: „Előbbi azt jelenti, hogy a felsőbb szintek (például az állam, az önkormányzat) határozatai befolyásolják a nyelvek megjelenését a szimbolikus térben; utóbbi esetben pedig alulról jövő, spontán kezdeményezések révén jelennek meg bizonyos feliratok, kiírások, melyek szükségszerűen a közösségben használatos valamely nyelven, nyelveken fogalmazódnak” (Tóth 2018: 166).

3. Példaanyag

A vizsgált településen három óvoda (két magyar és egy szlovák tanítási nyelvű) és két általános iskola (egy magyar és egy szlovák) működik. Jelen tanulmányban az egyik magyar óvoda (Komenský Utcai Magyar Tanítási Nyelvű Óvoda), illetve a magyar tannyelvű általános iskola (Amade László Alapiskola) nyelvi tájképének egyes elemeit vizsgálom meg a teljesség igénye nélkül.

Az óvoda udvarára lépve azonnal egy nemzeti(ségi) hovatartozást jelölő szimbólummal találkozunk:

1. ábra: Az óvoda udvarán található tábla

Ez a szimbólum a településen nemcsak az óvoda területén található meg, hanem a városháza előtt is egy tábla háttérképeként, amelyen Bős testvértelepülései vannak felsorolva. Az egykori Magyar Királyság körvonalai mindkét esetben a határokon átívelő összetartozást szimbolizálják.

Az óvoda épületének külső falán egy kétnyelvűséggel kapcsolatos érdekességet figyelhetünk meg:

2. ábra: Az óvoda kétnyelvű nem hivatalos megnevezése

A szlovák felirat magyar fordításaként a *magyar tanítási nyelvű óvoda* adható meg, ehhez képest a magyar felirat azonban nemes egyszerűséggel csak *Óvoda*, vagyis a szlovák nyelv dominanciája nemcsak a feliratok vizuális fölé- és alárendeltségében figyelhető meg, hanem a fordítás részlegességében is. További érdekesség, hogy az óvoda teljes magyar neve *Komenský Utcai Magyar Tanítási*

Nyelvű Óvoda (szlovákul *Materská škola s VJM ulica Komenského*), vagyis a táblán szereplő megnevezések egyike sem tekinthető az intézmény hivatalos nevének.

Ha az óvoda épületének külső részén található feliratok összességéből indulunk ki, akkor azonban egyértelműen megállapíthatjuk a magyar nyelv dominanciáját:

3. ábra: A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos feliratok

A koronavírus-járvánnyal kapcsolatos és egyéb információk is csak magyar nyelven jelennek meg, ami érthető, hiszen az óvodába magyar szülők magyar gyerekei járnak. Az épület belterében szintén csak egy nyelvű magyar feliratokat találunk. Van közöttük aktuálisan tanult mondóka, az egészséges életmód fontosságát hangsúlyozó falújság vagy éppen *Belépni tilos!* tábla is. A külön- és egybeírás egy problémás esetével is találkozhatunk, ugyanis a mosdó ajtaján *Felnőttmosdó* helyett *Felnőtt mosdó* olvasható:

4. ábra: Az óvodai mosdó felirata

A továbbiakban következzenek az Amade László Alapiskola feliratai, illetve a nyelvi tájkép velük kapcsolatos tágabban értelmezett összefüggésrendszere. Kiindulásként érdemes szemügyre venni azt a kétnyelvű táblát, amelyen az iskola neve található:

5. ábra: Az ALA kétnyelvű névtáblája

A fenti tábla jól mutatja, hogy a törvényi szabályozás értelmében a többségi nyelvű feliratnak meg kell előznie a kisebbségi nyelvűt, ez az alá-fölé rendeltségi viszony azonban a feliratok színében és betűméretében nem mutatkozik meg. Ha azonban megvizsgáljuk az iskola logóját, amely az egynyelvű honlap főoldalán jelenik meg, akkor egy teljesen más szemléletmóddal találkozunk:

6. ábra: Az ALA logója

A honlap egynyelvűsége erős nemzetiségi identitásra (illetve a belső használatra létrehozott fórum voltára) utal, amelyet megerősít a logó bal felső részében található piros- fehér-zöld színek kombinációja is.

Ha belépünk az iskola épületébe, azonnal feltűnnek a folyosón található faliújságok, melyek a magyar nemzeti örökség témakörével, illetve a magyar irodalom nagyjaival foglalkoznak. Az irodalmi vonatkozások szinte minden osztályban megjelennek a falra kiakasztott *Himnusz* és *Szózat* formájában:

7. ábra: Nemzeti örökséggel kapcsolatos faliújság

Az iskola épülete mellett található a tornaterem, amelyben a tanulók kiemelkedő sportteljesítményeit igazoló oklevelek is helyet kaptak. A faliújság érdekessége, hogy az egynyelvű szlovák oklevelek és érmek háttérében a magyar trikolor látható:

8. ábra: A tornateremben kiállított oklevelek

4. Összegzés

Dolgozatomban egy délnyugat-szlovákiai kisváros oktatási intézményeinek nyelvi tájképét mutattam be a teljesség igénye nélkül. Az ismertetett képanyag jól szemlélteti, hogy még az olyan állami intézmények, mint az iskola vagy az óvoda esetében is előfordulhat, hogy az alulról felfelé ható (bottom-up) nyelvi-kulturális szervezőerő hangsúlyosabb a felülről lefelé (top-down) hatónál, aminek következtében a nemzetiségi identitástudat markánsan meg tud jelenni az adott intézmény arculatában.

IRODALOM

- Banda, Felix – Jimaima, Hambaba 2015. The semiotic ecology of linguistic landscapes in rural Zambia. *Journal of Sociolinguistics* 19/5: 643–670.
<https://doi.org/10.1111/josl.12157>
- Bartha Csilla – Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2013. Nyelvi tájkép kisebbségben és többségben: egy új kutatási területről. *Pro Minoritate* 3: 13–28.
- Biró Enikő 2016. Learning Schoolscapes in a Minority Setting. *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica* 8/2: 109–121.
<https://doi.org/10.1515/ausp-2016-0021>
- Brown, D. Kara 2012. The linguistic landscape of educational spaces. Language revitalization and schools in Southeastern Estonia. In: Gorter, Durk – Marten, Heiko F.– Van Mensel, Luk. (eds.): *Minority languages in the linguistic landscape*. New York: Palgrave Macmillan. 281–299.
https://doi.org/10.1057/9780230360235_16
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006. Linguistic Landscape and Minority Languages. *International Journal of Multilingualism* 3/1: 67–80.
<https://doi.org/10.1080/14790710608668386>
- Chesnut, Michael – Lee, Vivian – Schulte, Jenna 2013. The language lessons around us: Undergraduate English pedagogy and linguistic landscape research. *English Teaching: Practice and Critique* 12/2: 102–120.
- Domonkosi Ágnes 2016. Nyelvi ideológia és nyelvszemlélet a kísérleti magyar nyelvi tankönyvekben. *Acta Academiae Agriensis. Sectio Linguistica Hungarica* XLIII: 30–45.
- Gorter, Durk 2013. Linguistic Landscapes in a Multilingual World. *Annual Review of Applied Linguistics* 33: 190–212. <https://doi.org/10.1017/S0267190513000020>
- Gorter, Durk 2017. A nyelvi tájkép tanulmányozása: bevezetés a tudományterületbe. *Regio* 3: 31–49. <https://doi.org/10.17355/rkkpt.v25i3.171>
- Gorter, Durk 2018. Linguistic landscape and trends in the study of schoolscapes. *Linguistics and Education* 44: 80–85. <https://doi.org/10.1016/j.linged.2017.10.001>

- Hancock, Andy 2012. Capturing the Linguistic Landscape of Edinburgh: A pedagogical tool to investigate student teachers' understandings of cultural and linguistic diversity. In: Hélot, Christine – Barni, Monica – Janssens, Rudi – Bagna, Carla (eds.): *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 249–266.
- Istók Béla – Lőrincz Gábor 2020. A virolingvisztika részterületei. In: Simon Szabolcs (szerk.): *12th International Conference of J. Selye University: Language and Literacy Section*, szerk. Komárom: Univerzita J. Selyeho. 83–92.
<https://doi.org/10.36007/3761.2020.83>
- Ivkovic, Dejan – Lotherington, Heather 2009. Multilingualism in cyberspace: conceptualising the virtual linguistic landscape. *International Journal of Multilingualism* 6/1: 17–36. <https://doi.org/10.1080/14790710802582436>
- Kolečáni Lenčová, Ivica 2020. Linguistic Landscape and Reading Comprehension in Foreign Languages Teaching. *AD ALTA: Journal of Interdisciplinary Research* 10/1: 160–164.
- Laihonen, Petteri – Szabó Tamás Péter 2017. Investigating visual practices in educational settings: Schoolsapes, language ideologies and organizational cultures. In: Martin-Jones, Marilyn – Martin, Deirdre (eds.): *Researching Multilingualism: Critical and ethnographic perspectives*. London – New York: Routledge. 121–138. <https://doi.org/10.4324/9781315405346>
- Lanstyák István 2017. *Nyelvi ideológiák (általános tudnivalók és fogalomtár)*. 2017. május 26-i verzió. http://web.unideb.hu/~tkis/li_nyelvideologiai_fogalomtar.2018.12.12.pdf (2018. 12. 12.)
- Lőrincz Gábor 2019. Identitásjelölő elemek egy délnyugat-szlovákiai kisváros nyelvi tájképében. *Acta Universitatis de Carolo Eszterházy Nominatae. Sectio Linguistica Hungarica XLV*: 39– 52.
- Lőrincz Gábor 2020a. Nyelvi tévhitek megjelenése különböző tankönyvvariánsokban. In: Ludányi Zsófia – Jánk István – Domonkosi Ágnes (szerk.): *A nyelv perspektívája az oktatásban*. Válogatás a PeLiKon2018 oktatásnyelvészeti konferencia előadásaiból. Eger: Líceum Kiadó. 225–242.
<https://doi.org/10.17048/Pelikon2018.2020.225>
- Lőrincz Gábor 2020b. Fordított tankönyvek a kisebbségi iskolai nyelvi tájképben. In: Istók Béla – Lőrincz Gábor – Lőrincz Julianna – Simon Szabolcs (szerk.): *Tankönyvkutatás – fordított tankönyvek – kétnyelvűség. A Variológiai Kutatócsoport 9. nemzetközi tankönyvkutató szimpóziumának tanulmányai*. Komárom: Selye János Egyetem. 75–98.
- Ludányi Zsófia – Domonkosi Ágnes 2021. Die Rolle von Sprachtagebüchern im problembasierten Unterricht von Ungarisch als Muttersprache. *Journal of Applied Technical and Educational Sciences jATES* 11/1: 44–65.
<https://doi.org/10.24368/jates.v11i1.239>

- Muth, Sebastian 2016. Street Art as Commercial Discourse: Commercialization and a New Typology of Signs in the Cityscape of Chisinau and Minsk. In Blackwood, Robert – Lanza, Elizabeth – Woldemariam, Hirut (eds.): *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes* London: Bloomsbury Academic. 19–36. <https://doi.org/10.1163/26659077-01903007>
- Pappenhagen, Ruth – Scarvaglieri, Claudio – Redder, Angelica 2016. Expanding the linguistic landscape scenery? Action theory and ‘Linguistic Soundscaping’. In: Blackwood, Robert – Lanza, Elizabeth – Woldemariam, Hirut (eds.): *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes*. London: Bloomsbury Academic. 147–162. <https://doi.org/10.1080/14790718.2019.1644339>
- Rose-Redwood, Reuben – Alderman, Derek – Azaryahu, Maoz 2018. The Urban Streetscape as political cosmos. In: Rose-Redwood, Reuben – Alderman, Derek – Azaryahu, Maoz (eds.): *The Political Life of Urban Streetscapes: Naming, Politics, and Place*. London – New York: Routledge. 1–24. <https://doi.org/10.4324/9781315554464-1>
- Rozenholc, Caroline 2010. The neighborhood of Florentin: A window to the globalization of Tel Aviv. *Journal of Urban and Regional Analysis* 2/2: 81–95. <https://doi.org/10.37043/JURA.2010.2.2.6>
- Szabó Tamás Péter 2015. The management of diversity in schools: an analysis of Hungarian practices. *Apples: Journal of Applied Language Studies* 1: 23–51. <http://apples.jyu.fi/ArticleFile/download/554> (2020. 01. 04.) <https://doi.org/10.17011/apples/2015090102>
- Tódor Erika-Mária 2014. Hogyan hívogat az iskola? Vizuális nyelvhasználat az iskolában. *Magiszter* 2014/3: 40–51.
- Tódor Erika-Mária 2019. *Hétköznapi kétnyelvűség. Nyelvhasználat, iskolai nyelvi tájkép és nyelvi én a romániai magyar iskolákban*. Budapest: Szépirodalmi Figyelő Alapítvány.
- Tóth Enikő 2018. Egy beregszászi járási település, Csoma nyelvi tájképe. In: Karmacsi Zoltán – Máté Réka (szerk.): *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben*. Ungvár: „RIK-U”. 165–173.
- Van Mensel, Luk – Vandenbroucke, Mieke – Blackwood, Robert 2016. Linguistic Landscapes. In: García, Ofelia – Flores, Nelson – Spotti, Massimiliano (eds.): *Oxford Handbook of Language and Society*. Oxford: Oxford University Press. 423–449. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212896.013.5>

SUMMARY

Identity markers in the schoolscape of a small town in South West Slovakia

This paper explores identity markers in the schoolscape of a small south-west Slovakian town. Schoolscape is a reference to the visual and spatial organization of educational spaces, with special emphasis on inscriptions, images and language-related signs inside the classrooms but also in the entrance, foyer, corridors as well as in the curriculum, text books (original or translated) and websites. In the linguistic landscape, languages are used in different ways and they convey different meanings. Inside educational settings, linguistic landscapes have characteristics that are different from public spaces. For example, the degrees of monolingualism and multilingualism are not the same. Further, the production of signs is often less professional because many signs are made by the students. There is a strongly Hungarian sense of identity in the preschool and primary school under study, as revealed not only by Hungarian inscriptions but also by the choice of specific colours and symbols.